

**ХЕРСОНСЬКА ДЕРЖАВНА МОРСЬКА АКАДЕМІЯ
ФАКУЛЬТЕТ СУДНОВОДІННЯ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ТА
ІННОВАЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор
з навчально-методичної роботи

Олена ДЯГИЛЕВА

РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

З дисципліни	ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА НАУКОВЦЯ
Ступінь вищої освіти	Доктор філософії
Галузь знань	27 Транспорт
Спеціальність	271 Морський та внутрішній водний транспорт Управління судновими технічними системами і комплексами
Семестр та курс навчання	I семестр, I курс обов'язкова очна/заочна

Херсон 2022 р.

Робочу навчальну програму із дисципліни «Професійна етика науковця» розроблено відповідно до навчального плану та освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії зі спеціальності 271 Морський та внутрішній водний транспорт д.пед.н., професором, професором кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та інноваційної педагогіки Ляшкевич А.І. – 17 с., мова навчання – українська.

Програму розглянуто та ухвалено на засіданні кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та інноваційної педагогіки

Протокол № 1 від 27 серпня 2022 р.

Завідувач кафедри

Вікторія ДОБРОВОЛЬСЬКА

Гарант освітньо-наукової програми

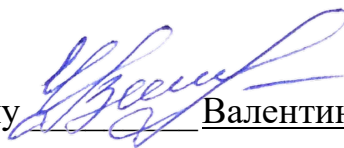
Володимир САВЧУК

Проректор з науково-педагогічної роботи
к.т.н, професор

Андрій БЕНЬ

Завідувач навчально-методичного відділу

Валентина ЧЕРНЕНКО

Схвалено Радою із забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти
ХДМА

Протокол від 30 серпня 2022 року № 1

Позначення та скорочення:

ЄКТС – Європейська кредитно-трансферна система;

Л – лекція;

ПЗ – практичне заняття;

СР – самостійна робота

ОНП - освітньо-наукова програма

1. Місце дисципліни в структурі освітньо-наукової програми

Дисципліна «Професійна етика науковця» за навчальним планом та освітньо-науковою програмою входить до циклу загальної підготовки.

Навчальний курс передбачає:

- лекції, під час яких викладаються ключові моменти та основні положення;

- практичні заняття для отримання необхідних вмінь і навичок використання аналітичного інструментарію та перевірки правильності розв'язання ситуаційних задач;

- самостійну роботу, що включає вивчення курсу по навчальним посібникам, нормативній та законодавчій базі, додатковим джерелам, підготовку відповідей на тестові і контрольні запитання.

Робочу програму «Професійна етика науковця» розроблено відповідно до навчального плану та освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії зі спеціальності 271 Морський та внутрішній водний транспорт.

Дисципліна «Професійна етика науковця» за навчальним планом та освітньо-науковою програмою входить до циклу загальної підготовки, тісно пов'язана з такими дисциплінами як «Історія та організація системи освіти», «Організація підготовки докторів філософії», а також спрямована на свідомому розумінні будувати свою фахову діяльність за принципами наукової об'єктивності та моральності.

Вивчення навчальної дисципліни “Професійна етика науковця” спрямовано на формування таких компетентностей:

Таблиця 1.1 Загальні та професійні компетентності відповідно до ОНП

№ з/п	Компетентність
ЗК1	Здатність до письмової та усної комунікації українською та англійською мовами. Здатність володіння теоретичним термінологічним науковим апаратом щодо предметної області.
ЗК2	Уміння планувати та керувати часом.
ЗК5	Здатність ефективно працювати в національному та міжнародному контексті, як особистість і як член команди.

ЗК6	Уміння діяти на основі етичних міркувань.
ЗК7	Навички взаємодії та міжособистісні навички. Уміння мотивувати людей та рухатися до спільної мети.
ЗК8	Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.
ЗК9	Уміння адаптуватися та працювати в нових ситуаціях.
ЗК10	Здатність проявляти креативність, продукувати нові ідеї для розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницької діяльності.
ЗК11	Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації, що отримана з різних джерел.
ЗК12	Здатність використання комп'ютерних, інформаційних та комунікаційних технологій, що необхідні для проведення наукових досліджень.
ЗК14	Здатність продемонструвати свої знання та розуміння основних фактів, концепцій, правил та теорій, пов'язаних з предметом дослідження. Вміння інтерпретувати результати досліджень, здійснювати підготовку аналітичних матеріалів, наукових доповідей і презентацій та брати участь в дискусіях із досвідченими фахівцями.
ЗК15	Володіти методологією науково-педагогічної діяльності.
ПК9	Здатність діяти на основі етичних принципів, норм права і вимог міжнародних академічних стандартів при плануванні і проведенні досліджень, обробці і оприлюдненні отриманих даних.
ПК12	Здатність у рамках власного дослідження зробити оригінальний науковий внесок у теорію і практику досліджуваної проблематики.

Таблиця 1.2 Програмні результати навчання, якими повинен оволодіти здобувач відповідно до ОНП

№ з/п	Програмний результат навчання
ПРН 02	Встановити самостійно дослідницькі цілі.
ПРН03	Вибирати технологію пошуку інформації, співвідносити інформацію для вирішення конкретних дослідницьких задач.
ПРН04	Побудувати та аналізувати інформаційні бази
ПРН05	Модифікувати набуті знання та навички. Ідентифікувати, імітувати та копіювати навички виконання певних дій.
ПРН06	Відходити від стереотипів, адаптуватися та діяти в новій ситуації, аргументувати нестандартні рішення в критичних ситуаціях.
ПРН07	Передбачати можливості для успішної реалізації інноваційних ідей.
ПРН08	Поважати думку колег, в тому числі, що мають іншу точку зору. Допомогати колегам у формальній та неформальній обстановці.
ПРН12	Вільно презентувати та обговорювати з фахівцями і нефахівцями результати досліджень, наукові та прикладні проблеми в сфері управління СТСіК українською та англійською мовами, кваліфіковано відображати результати досліджень у наукових публікаціях у провідних вітчизняних та міжнародних наукових виданнях.
ПРН13	Продемонструвати стиль ділового спілкування при оформленні документів та в діловій переписці.
ПРН14	Показати знання особливостей етикету при проведенні ділових зустрічей.

ПРН15	Визначати та реалізовувати дослідницькі та проектні цілі в межах правого поля. Співвідносити інструменти реалізації дослідницьких задач з нормативно-правовими актами.
ПРН18	Застосувати функцію самоменеджменту та самомотивації.
ПРН19	Трансформувати теоретичні знання в практичну площину.
ПРН20	Узагальнити та дослідити на теоретичному рівні отримані практичні результати.
ПРН21	Вирішувати задачі інноваційного характеру за допомогою сучасних програмних та технічних засобів.
ПРН22	Володіти новітніми педагогічними технологіями, активними та інтерактивними методами навчання, високою педагогічною культурою, планувати та організовувати різні форми організації освітнього процесу.
ПРН 24	Застосувати принцип доцільності при виборі дослідницьких інструментів.

У результаті вивчення дисципліни аспіранти повинні:

- модифікувати набуті знання та навички;
- відходити від стереотипів, адаптуватися та діяти в новій ситуації;
- ідентифікувати, імітувати та копіювати навички виконання певних дій;
- поважати думку колег, в тому числі, якщо має іншу точку зору;
- допомагати колегам у формальній та неформальній обстановці;
- спілкуватися та представляти ефективно дослідницькі ідеї в усній та писемних формах перед фаховою і нефаховою аудиторією;
- показувати знання особливостей етикету при проведенні ділових зустрічей з іноземцями;
- демонструвати стиль ділового спілкування при оформленні документів та в діловій переписці з іноземними партнерами;
- урахувувати психологічні та соціокультурні особливості співрозмовника задля створення умов позитивного ділового спілкування;
- творчо користуватися набутими знаннями в професійній діяльності.

2. Зміст навчальної дисципліни

Опис початкової дисципліни «Професійна етика науковця»

Таблиця 2.1 - Опис навчальної дисципліни

Термін вивчення дисципліни		Обсяг дисципліни		Розподіл академічних годин за видами занять очної та заочної форм навчання					Контроль знань			
Курс	Семестр	Всього академічних годин	Кредити ECTS	Аудиторні заняття				Самостійна робота	Вид індивідуального завдання	Модульні контрольні роботи	Залік	Іспит
				Лекції	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Семинарські заняття					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Загальна кількість академічних годин за очною формою	I	90	3	28	14			48	-	-	+	
Загальна кількість академічних годин за заочною формою	I	90	3	4	4			82	-	-	+	

На завершення вивчення навчальної дисципліни аспірант повинен

знати:

- поняттєво-категоріальний апарат дисципліни;
- значення, мету, функції та структуру науки;
- характеристики та особливості методів дослідження професійної етики;
- поняття про професійну етику, її ознаки, функції, мету, завдання;
- головні віхи розвитку професійної етики;
- сутність та комплекс вимог до професійного мовлення науковця;
- поняття наукової творчості, її ознаки, умови ефективності творчої діяльності;

- характерні особливості професійної етики науковця;

вміти:

- здійснювати аналіз висловлювань науковців;
- розуміти роль науки і статус ученого в суспільстві;

- мати цілісне уявлення про основні поняття та принципи етики вченого, засадничі положення документів світового наукового співтовариства
- дотримуватися етичних норм та стандартів;
- нести відповідальність за порушення етичних норм, прийнятих у науковому співтоваристві;
- готувати і виголошувати своє наукове дослідження у встановленій формі з дотриманням професійної етики.

3. Структура навчальної дисципліни за очною та заочною формами навчання

Таблиця 3.1 – I курс – 1 семестр

№ з/п	Назва розділів та тем	Обсяг годин							
		Очна форма навчання				Заочна форма навчання			
		Лекція	ЛЗ	ПЗ	СР	Лекція	ЛЗ	ПЗ	СР
1	Етика вченого як галузь етичного знання	2			6				
2	Професійне самовизначення молоді як моральна, психолого-педагогічна та соціальна проблема	4		2	4	2			10
3	Права та обов'язки науково-педагогічного, педагогічного і наукового працівника	4		2	6	2			10
4	Наукове обґрунтування понять професія і професіоналізм	2		2	4				
5	Основні принципи педагогічної і наукової етики	2		2	10			2	18
6	Мораль та етика молодого науковця	4		2	6			2	10
7	Етика і культура міжособистісного спілкування	4		2	4				10
8	Спілкування як науково-практична проблема	2			4	2			10
9	Етикет в професійній культурі педагога. Імідж викладача в корпоративній культурі навчального закладу	2			2			2	10
10	Етикет спілкування із зарубіжними діловими партнерами	2		2	2				10
Всього		28		14	48	6		6	78

4. Рейтингова система оцінювання успішності аспірантів

Форми проведення занять: лекції, семінари, практичні заняття. Організація роботи слухачів передбачає поняттєво-категоріальний масив з кожної теми, контрольні питання та самостійні завдання, роботу з науковою літературою, а також розв'язання проблемних ситуацій та дослідно-творчих завдань.

Поточний контроль: здійснюється на заняттях через індивідуальне і фронтальне усне опитування, бліц-опитування; письмові самостійні роботи (реферати, есе); поняттєві диктанти, ведення термінологічного словника; практичні, індивідуальні та самостійні завдання; робота зі схемами, науковими текстами, словниками; розв'язання психологічних задач; взаємоконтроль слухачів у парах і групах; самоконтроль тощо.

Для оцінювання успішності аспірантів очної та заочної форм навчання використовується рейтингова система, яка передбачає розподіл балів за виконання всіх запланованих видів робіт. При цьому максимальна кількість балів при умові бездоганного виконання дорівнює 100.

У табл. 4.1 та табл. 4.2 наведено накопичувальну рейтингову систему оцінювання знань аспірантів очної та заочної форм навчання.

Таблиця 4.1 Накопичувальна рейтингова система поточного оцінювання знань аспірантів очної форми навчання

Елементи навчальної діяльності	Кількість занять	Максимальний бал за вид роботи	Всього за семестр, бали
<i>Опрацювання контрольних питань тем лекцій</i>	14	4	56
<i>Виконання практичних робіт</i>	7	4	28
<i>Виконання індивідуального завдання на платформі LMS Moodle</i>		8	8
<i>Виконання підсумкової залікової роботи на платформі LMS Moodle</i>		8	8
Всього максимум за семестр			100

Таблиця 4.2 Накопичувальна рейтингова система поточного оцінювання знань аспірантів заочної форми навчання

Елементи навчальної діяльності	Кількість занять	Максимальний бал за вид роботи	Всього за семестр, бали
<i>Опрацювання контрольних питань тем лекцій</i>	3	10	30
<i>Виконання практичних робіт</i>	3	10	30
<i>Виконання індивідуального завдання на платформі LMS Moodle</i>		20	20
<i>Виконання підсумкової залікової роботи на платформі LMS Moodle</i>		20	20
Всього максимум за семестр			100

Таблиця 4.3. Графік самостійної роботи за очною формою навчання

№ з/п	Вид самостійної роботи	Годин	Термін виконання	Форма та метод контролю
1.	Підготовка до практичних занять	14	щотижнево	Усне та письмове опитування
2.	Підготовка теоретичних питань (у тому числі питання, відведені на самостійне опрацювання)	10	щотижнево	Теоретичні питання, практичні та ситуативні завдання
3.	Виконання реферату	14	1 раз в семестр	Усний захист
4.	Підготовка до заліку	10	В кінці семестру	Тестові та практичні завдання
Разом		48	-	-

Таблиця 4.4. Графік самостійної роботи за заочною формою навчання

№ з/п	Вид самостійної роботи	Годин	Термін виконання	Форма та метод контролю
1.	Підготовка до практичних занять	10	Згідно з розкладом	Усне та письмове опитування
2.	Підготовка теоретичних питань (у тому числі питань, відведених на самостійне опрацювання)	12	Згідно з розкладом	Захист завдань під час практичних та індивідуальних занять
3.	Написання реферату	12	1 раз у семестр	Усний захист
4.	Підготовка презентації	12		Виступ та обговорення на практичних заняттях
5.	Доповнення основного лекційного матеріалу стислим конспектом з використанням рекомендованої літератури	12	Згідно з розкладом	Стислий конспект та його представлення
6.	Виконання завдань на платформі LMS Moodle	10	Відповідно до тематичного плану	Завдання теоретико-практичного характеру
7.	Підготовка до заліку	10	Протягом семестру	Тестові та практичні завдання
Разом		78	-	-

Одним із елементів оцінювання навчальної діяльності є **опрацювання контрольних питань тем курсу (програмою передбачено 10 тем)**, що дозволяють визначити рівень засвоєння аспірантами теоретичних основ. Якість виконання завдань аспірантами оцінюється за такими критеріями: - правильна відповідь на теоретичне питання оцінюється від 0 до 4 балів:

за повне розкриття теоретичного матеріалу – 4 балів;

за неповне розкриття теоретичного матеріалу – 3 бали;

за неповне і неточне розкриття теоретичного матеріалу - 2 бали;

за неповне, неточне розкриття теоретичного матеріалу - 1 бал;

Наступним елементом оцінювання навчальної діяльності є **виконання практичних робіт**. Для аспірантів очної форми навчання передбачено виконання 7 робіт на практичних заняттях, які оцінюються від 0 до 4 балів:

за правильне розв'язання практичного завдання з наданням повної відповіді – 4 балів;

за правильне розв'язання практичного завдання з наданням неповної відповіді – 3 бали;

за розв'язання практичного завдання з помилками та з наданням неповної відповіді - 2 бали;

за розв'язання практичного завдання з помилками та без надання відповіді - 1 бал;

Для аспірантів заочної форми навчання передбачено виконання 3 робіт на практичних заняттях, які оцінюються від 0 до 10 балів:

за правильне розв'язання практичного завдання з наданням повної відповіді – 9-10 балів;

за правильне розв'язання практичного завдання з наданням неповної відповіді – 7-8 балів;

за розв'язання практичного завдання з помилками та з наданням неповної відповіді – 4-5 балів;

за розв'язання практичного завдання з помилками та без надання відповіді – 1-3 бали.

Самостійна робота аспіранта є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом під час позааудиторної навчальної роботи. Відображає засвоєння в повному обсязі навчальної програми та послідовне формування самостійності, як риси характеру, що відіграє суттєву роль у формуванні сучасної моделі науковця. Видом самостійної роботи аспірантів є **виконання індивідуального завдання**, яке відображає теоретичні і практичні знання, і може дати максимально 8 балів для здобувачів очної форми навчання та 20 балів для здобувачів заочної форми навчання при найвищій якості виконання. При зниженні якості індивідуального завдання знижується і загальна сума балів, що наводиться у табл. 4.5 та 4.6.

Таблиця 4.5. Розподіл балів оцінки індивідуального завдання для здобувачів очної форми навчання за показниками

Кількість балів за показник					Всього балів за індивідуальне завдання
Своєчасність виконання		Своєчасність захисту		Самостійність підготовки	
вчасно	невчасно	вчасно	невчасно		
2	1	1	0	3	2
					8

Таблиця 4.6. Розподіл балів оцінки індивідуального завдання для здобувачів заочної форми навчання за показниками

Кількість балів за показник					Всього балів за індивідуальне завдання
Своєчасність виконання		Своєчасність захисту		Самостійність підготовки	
вчасно	невчасно	вчасно	невчасно		
2	1	2	1	10	6
					20

Оцінювання виконання індивідуального завдання ведеться за наступними показниками: 1. Своєчасність виконання (відповідно до графіка). 2. Своєчасність захисту (відповідно до графіка). 3. Самостійність виконання (в тому числі оцінка на наявність або відсутність плагіату). 4. Повнота викладення інформації. Кожний із згаданих показників оцінюється певною кількістю балів, а оцінка всієї роботи – це сума балів за кожний з показників.

Наступною складовою комплексної оцінки є **виконання підсумкової залікової роботи на платформі LMS Moodle**. Загальна сума отриманих балів визначається пропорційно до якості виконаних завдань.

5. Засоби діагностики та питання для проведення підсумкового контролю знань аспірантів

1. Етика вченого як галузь етичного знання.
2. Поняття науки і наукової діяльності вченого.
3. Сутність та значення етики вченого. Основні етичні проблеми та перепони у наукових дослідженнях.
4. Основні моральні якості вченого.
5. Моральний вибір та свобода вченого.
6. Моральні права і обов'язки вченого.
7. Моральна справедливість та відповідальність вченого у сучасному світі.
8. Проблеми аморальності вченого.
9. Етико-правове регулювання наукових досліджень.
10. Міжнародне законодавство в сфері наукових досліджень.
11. Інтелектуальна власність та її етико-правовий аспект.
12. Законодавство України в галузі наукової та освітньої діяльності.
13. Моральність вченого та його специфіка.
14. Моральні цінності вченого.
15. Етичні конфлікти в науково-дослідницькій діяльності.
16. Честь, гідність, повага в науковій справі.
17. Етико-естетичний аспект діяльності вченого.
18. Етикет в науковій діяльності.
19. Естетизація дослідної роботи та її результатів.
20. Специфіка публічності персони вченого.
21. Актуальні проблеми етики науковця.
22. Моральні заборони в науці.
23. Суспільна реакція на наукову діяльність та її результати.
24. Етичний аспект ефективності діяльності вченого.
25. Специфіка взаємовідносин у науковому співтоваристві

Теми для рефератів, доповідей, презентацій

1. Моральні цінності у сучасному українському суспільстві.

2. Структурні елементи професійної етики та їх взаємозв'язок.
3. Професійна етика як важливий елемент структури професійної діяльності.
4. Професійна етика як теорія та практика.
5. Професійна етика та інші науки про мораль.
6. Методологічні принципи професійної етики.
7. Значення професійної етики для сучасної освіти.
8. Обов'язок та відповідальність у теорії та життєвому досвіді людини.
9. Професійна етика професіонала: її рівень та критерії оцінювання.
10. Тенденції розвитку професійної етики в сучасному суспільстві.
11. Професійна солідарність і корпоративність у світлі професійної етики.
12. Переконання. Переконаність. Ідеал.
13. Перепони взаєморозуміння в науковому товаристві.
14. Конфлікт авторитетів в науці.
15. Психологічний портрет «ідеального» науковця.
16. Місце та роль Кодексів честі у професійній та науковій діяльності вищих навчальних закладів.

6. Рекомендована література

Основна

1. Бралатан В. П. Професійна етика : навч. посібник / В. П. Бралатан, І. В. Гуцаленко, Н. Г. Здирко. К. : Центр учбової літератури, 2011. 251 с.
2. Василевська Т. Е. Етичні аспекти взаємовідносин між колегами у професійних колективах державних службовців: Зб. наук. праць / За заг. ред. В.І.Князева. Вип. 2. К., 2004.
3. Гасюк Л. М. Етика в українському вимірі // Вісник Черкаського державного університету: Психолого-педагогічні науки. 2000. Випуск 18. С. 23–28.
4. Капто А. Профессиональная этика / Институт социально-политических исследований РАН. М., 2006. 800 с.
5. Ляшкевич А. І. Психологічний вплив інформаційного середовища на людину в сучасному суспільстві. Modernization of educational system: world

trends and national peculiarities: Conference Proceeding (February 23-rd, Kaunas).
Kaunas: zdevnieciba «Baltija Publishing». 2018. P. 136–139.

6. Малахов В. А. Етика : Курс лекцій : Навч. посібник. К. : Либідь, 2001. 384 с.

7. Малахов В. А. Етика спілкування: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Либідь, 2006. 386 с.

8. Мовчан В. С. Етика: Навчальний посібник. – 3-тє вид., випр. і доп. К.: Знання, 2007. 412 с.

9. Палеха Ю. І. Етика ділових відносин: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Кондор, 2008. 354 с.

10. Тофтул М. Г. Етика: Підручник. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І .Франка, 2011. 448 с.

11. Чмут Т. К., Чайка Г. Л. Етика ділового спілкування: Навчальний посібник. 6-тє вид., випр. і доп. К.: Знання, 2007. 336 с.

12. Шеломенцев В. М. Етикет і сучасна культура спілкування. К. : Лібра, 2003. 424 с.

Додаткова

13. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры. Екатеринбург : ЛИТУР, 2004.

14. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації. К. : Лібра, 2001. 400 с.

15. Ляшкевич А., Кравченко О., Букіна І. Мовний аспект формування професійної субкультури. «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка» (Категорія «Б»). Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2021. № 40 (том 2). С. 233-238.

16. Малахов В. Етика: Курс лекцій: Навч. посібник / В. Малахов. – К.: Либідь, 2006. – 384 с.

17. Международный этикет. М.: АСТ, 2004. 515 с.

18. Попович М. Бути людиною. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2001. 223 с.
19. Роменец В. А. Жизнь и смерть: постижение разумом и верой. К. : Либідь, 2003. 213 с.
20. Словник з етики. К., Либідь, 2000. 191 с.
21. Філософський енциклопедичний словник. К. : Вид-во КНУ, 2000. 879с.
22. Энциклопедия этикета. М.: Изд-во АСТ, 2007. 491 с.

Збірники наукових праць, енциклопедії, словники

23. Гасюк Л. М. До проблеми визначення сутності поняття «професійна етика» // Теоретичні питання освіти та виховання : Збірник наукових праць. 2001. Випуск 14. С.100–102.
24. Малахов В. А., Мулярчук Є. І., Жулай В. Д., Савельєва М. Ю. Цивілізаційні виміри моральності: Зміна парадигм / НАН України, Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди. К.: Наукова думка, 2007. 676 с.
25. Повна енциклопедія етикету / О. Кривошей (авт.-уклад.). — Донецьк: Глорія Трейд, 2010. 384с.
26. Честь, гідність та ділова репутація: можливості захисту: Збірник нормативних актів / С. А. Менюк (упоряд.). К. : Оріяни, 1998. 146 с.
27. Этика : Словарь афоризмов и изречений. М. : АО “Аспект-Пресс”, 1995. 386 с.
28. Етнос і мораль у сучасному світі / Аболіна Т. Г., Єрмоленко А. М., Кисельова О. О. та ін. К. : Вид. ПАРАПАН, 2004. 200 с.
29. Апресян Р. Профессиональная, прикладная и практическая этики. Сайт Института философии РАН. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://iph.ras.ru/uplfile/ethics/biblio/Apressyan/Prof_ethics.html
30. Закон України Про наукову і науково-технічну діяльність. Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>.